

477 / 03.05.12 г.

С Т А Н О В И Щ Е

от доц. д-р Константин Иванов Дочев, НАИМ при БАН, Филiaal В. Търново
относно защита на дисертационния труд на Алена Георгиева Тенчова на тема:
**„Монетна циркулация през VI- VII век в земите на днешна Югоизточна
България”** за присъждане на научната и образователна степен „доктор”

Дисертантът в своето изследване си поставя като основна задача да анализира максимален брой единични и колективни находки, използвани през VI- VII в. във Византия от територията на днешна Югоизточна България. Тя включва Бургаска, Сливенска, Старозагорска, Пловдивска, Пазарджишка и Кърджалийска области с приблизителна площ от ок. 20 хиляди квадратни километра. В периода VI- VII в. посочените съвременни административни области са влизали в големия за тогавашното време диоцез Тракия, състоящ се от няколко по-малки провинции. Изследваният емпиричен нумизматичен материал, възлиза на 4 679 екземпляра, като данните са събирани от 15 музея и музейни сбирки. Определянето, регистрацията и локализацията на този голям обем от единични и колективни монетни находки е лично дело на дисертанта, което е и дало възможност да осветли редица страни както от политическата, финансова и административна дейност на държавните институции, така и от ежедневието на обикновения човек. Данните от анализа са послужили да се датират поредицата от етнически нашествия или движението на военните части от север на юг, към Адрианопол и Константинопол, както и трасетата на сухопътните и водни комуникации.

Предварително одобрената структура на изложението включва въведение, четири глави и заключение е със солиден обем от 255 с.; библиография на кирилица и латиница; 42 карти с топография на единичните и колективни находки от изследвания район, каталог в табличен вид от 250 с. и 127 фототабла с цветни фотоси на 2350 златни, сребърни и медни византийски монети от VI- VII в.

В Гл. 1 „Византийското монетосечене през VI- VII”, включващо четири подглави, дисертантът ни представя подробна историография, представяща паричната система на Византия с основна тегловна единица либрата с тегло от 327,45 г и парична единица златния солид, реформите в монетосеченето, използваните монетни номинали и стойностните съотношения. В информационен вид е разгледана дейността и значението на институцията, отговорна за монетосеченето, съхранението и разпространението на златните запаси, начело с финансовите комеси („comes aurogum”, comes sacrarum largationum); първостепенното значение на статута на златния солид (moneta auri) и на медните монети (moneta publica) в огромните по интензивност и разпространение византийско монетосечене и парично обръщение. В хронологичен ред са представени основните и второстепенни парични реформи от времето на Анастасий I, който през 498 г. въвежда медния фолис с цифрово означение от 40 нумии, до второто управление на Юстиниан II (705- 711). С подробност са дадени стойностните промени на медните фолиси спрямо златния солид, които се движат от 12 до 32 либри мед за 1 златен солид в посочения период. Промените в стойностните курсове на солид/фолиси са илюстрирани с подробни хистограми. Всъщност единствената радикална парична реформа е тази на Анастасий I през 498 г., когато финансовия комес Йоан от Пафлогония подготвя и деноминира (повишава) стойността на бронзовите монети, изпълняващи ролята на парични знаци от 0,5 г на 9-10 г, с ново иконография и

условно, фиктивно изписване на стойност, с цел регулиране на данъчните приходи и спиране износа и укриването на злато. Всички останали промени в стойностния курс на златния солид към фолисите може да се разгледат като поредица от деноминации или девалвации на условната стойност на медните монети, провеждани в зависимост от финансовите постъпления и разходи на държавния бюджета. Поради тази причина е уместно в тази Първа глава едно от подзаглавията трябва да бъде променено на „Парична система във Византия”, а не „Монетна система”, тъй като само монетите от благороден метал са пари, а останалите- парични знаци. Дисертантът трябва да уточни и какъв вид парична система е използвана във Византия в периода VI- VII в.- монометална, биметална, триметална и т.н. , тъй като това е съществено важна част от организацията на металическото парично обръщение. В Европейския югоизток още от реформата на Филип II Македонски (359- 336) през 356 г. се налага златният монометализъм като парична система и начин на организиране на паричното обръщение с използването на златна монета, била тя статер, ауреус или солид, възприета по-късно от Рим и продължена във Византия до 1369 г.

В Гл. I се дават информационни сведения за специфичното иконографско оформление на византийските монети от това време, както и промените върху тях , съобразно утвърждаването на Православната християнската догматика и литургия.

Разгледани са накратко някои страни от технологията на изработка на трите вида монети- златни сребърни и медни, както действията и организацията на работещите по това време държавни монетарници- в Константинопол, Никомедия, Тесалоника, Антиохия, Кизик и др.

В гл. 2 дисертантът Тенчова по свой начин представя подхода и начина за анализиране на единичните и колективни находки, като въвежда и своя терминология, неизползвана досега в българската нумизматика. Това се отнася за начина на натрупването на съкровищата в зависимост от различни обстоятелства- селективни, депозитивни, по принуда . Представени са и различните мотиви и причини за натрупване на съкровищата. Дисертантът отбелязва и важният факт, че независимо от причините за натрупването и укриването на монетните съкровища, те винаги трябва да се разглеждат като част от паричното обръщение за момента или от по- дълъг период, съобразно тогавашния теоретичен стойностен курс, както и с околната археологическа среда. Само по такъв начин могат да се реконструират елементи от живота на тогавашните хора. Към тази глава би могло да се коментират и т. нар. „показни съкровища”, когато монетите излизат от обръщение, губейки основните си функции като мярка за стойност и средство за обръщение и се поставят върху различни накити,

В Гл. 3, която основна глава, (150 с.) авторът детайлно разглежда единичните и колективни монетни находки в обявения териториален обхват на провинциите Тракия, Хемимонт и Родопа. С изчерпателност са представени всички данни от районите на българското Черноморие (от Странджа до Емона), Югозападните подбалкански територии, от средното и горно течение на реките Марица и Тунджа (плавателни по онова време), Източните Родопи, Странджа и Сакар. За всеки район е изготвен не само подробен топографски опис на монетните находки и за техния поминал, но и съответен коментар за особеностите и спецификата на използваните монети, от кои монетарници са отсечени и др.

В Гл. 4 са представени и обобщени в синтезиран вид важни изводи за специфичните особености при натрупването и съсредоточието на колективните находки в отделни подрайони на изследваната територия. Чрез подходящи хистограми са показани възходите и спадовете в интензивността на монетната циркулация, като се отбелязват няколко върха в това отношение при Юстиниан (527- 565), след 338 г., Юстин II (565- 578) и Маврикий (582- 602). Тези данни са използвани за по-точната

датировка и хронология на варварските нашествия, предимно от славяни и авари в посока към Адрианопол и Константинопол, политическите събития, пандемията, природните катаклизми и др. В статистически вид са представени делът на използваните монети по номинали, издавани в различните монетарници. В тази част на Империята най-много са използвани златните и медни фолиси на монетарницата в Копол (ок. 60%), като след нея по-количество се подреждат Тесалоника, Никомедия, Антиохия, Кизик, Александрия, Картаген и др. Относно славяно-аварските многолюдни походи е дадена хронология за шест нашествия от 527 до 618 г.

Накратко са дадени данни за рудодобива в тези райони и евентуалното използване на получените метали в монетосеченето.

Обърнато е внимание на т.нар. „варварски подражания“ на медни византийски фолиси. Авторът регистрира и идентифицира 47 такива екз., предимно фолиси от 40 нумни на Анастасий I, Юстин I и Юстиниан I. Авторът би могъл малко по-широко и подробно да коментира това явление и най-вече да посочи кой е издателя на тези имитативни монети, най-вече в етническо отношение.

Дисертационният труд завършва със съответно заключение, което би могло да бъде малко по-обстоятелствено. Статическите данни от проучването потвърждават, че през разглеждания период степента на използване на парите и паричните знаци както в Долна Мизия, така и в Тракия, е с еднаква, сравнително висока интензивност. Най-голям обем медни и златни монети и най-бърза скорост на паричното обръщение се отбелязва при Юстиниан I и Юстин II, т. е. в периода 530- 580 г. По-големи концентрации се регистрират в градските центрове и селищата в близост до тях като Филипопол, Кабиле, Анхиало, Месембрия, Агатопоп, Берое и др. Установява се че от управлението на Ираклий (610 г.) насетне до началото на VIII в., поради етническите промени, разрушаването и изоставянето на редица градски центрове, започва и съответно свиване на монетосеченето и оттам и на паричното обръщение.

Дисертационният труд е придружен с подробен каталог с обем от 250 с., с много добре представяне на монетните находки с тяхната типологическа характеристика, метрологични данни, местонамиране и местонахождение, с научна посочка за сравнение към авторитетно нумизматично издание. В случая авторът си е избрала да посочва номинали, по тип и вариант каталога от 4 тома на В. Хан „Moneta Imperii Byzantina“. Все пак могат да се направят някои препоръки по оформянето на дисертационния труд. В библиографията, включваща 195 заглавия на български и ок.235 на латиница, липсват писмени извори от това време, макар че се споменават Комес Марцелин, Йоан Малала, Прокопий Кесарийски и др. Авторът в бъдещите си изследвания трябва да се стреми да използва цитираните писмени извори от авторитетни изследвания, а не от такива с второстепенно значение.

Без да повтарям положителните достойнства на представената за защита дисертация на колегата Алена Георгиева Тенчова, препоръчвам на почитаемите членове на журито да гласуват положително за присъждане на научната и образователна степен „доктор“.

04. 04. 2012 г.
гр. В. Търново

Изготвил:
доц. д-р Константин Дочев,
НАИМ при БАН, Филиал В Търново